

ras i relation till personliga erfarenheter och socialt sammanhang. Dylika vetenskapligt underbyggda diskussionen om vad det innebär att vara muslim i ett nytt hemland är sällan skådade, boken är därmed välkommen och läsvärd för många.

Gymnastik- och idrottshögskolan, Stockholm

IDA AL FAKIR

Erika Sandström, *Duktiga yrkesmän, kunniga husmödrar och goda medborgare: Svenska Landsbygdens Studieförbund i Havdhem-Eke 1938–1960* (Uppsala: Historiska institutionen, Uppsala universitet 2022). 147 s.

I samtidens debatter om landsbygden är folkbildning inget vanligt förekommande tema. Erika Sandströms studie av Svenska Landsbygdens Studieförbund (SLS) i socknarna Havdhem och Eke på Gotland, 1938–1960, visar dock att folkbildning för inte alltför länge sedan var ett viktigt inslag i den agrara vardagen och politikens visioner om landsbygden. SLS var ett fristående, politiskt obundet bildningsförbund som emellertid hade täta band till Bondeförbundet och delade partiets värderingar. *Duktiga, yrkesmän, kunniga husmödrar och goda medborgare* handlar om folkbildning, men också om en agrar tillvaro i förändring. Syftet är att närmare undersöka folkbildningens 1900-talshistoria på landsbygden, vilket utgör både en tematisk och tidlig vidgning av forskningen på området som framför allt berört urbana förhållanden och koncentrerats till folkbildningens genombrottsperiod (cirka 1850–1930). Så sett bryter Sandströms undersökning ny empirisk mark.

I likhet med flera andra studier av folkbildning baseras Sandströms bok på ett lokalt nedslag i grannsocknarna Havdhem och Eke på södra Gotland. Det lokala nedslaget gör det möjligt att följa deltagarna i SLS bildningsarbete, vilket Sandström gör i syfte att besvara tre undersökningsfrågor om vilka de folkbildningsaktiva var, hur deras tillvaro förändrades under perioden samt huruvida de kom att möta SLS högt uppsatta mål om framgångsrika, moderna lantbrukare med demokratiska värderingar.

Boken är uppdelad i fem kapitel. Inledningskapitlet lägger fram undersökningens utgångspunkter samt presenterar studieobjektet och dess historiska kontext. Kapitel 2–4 struktureras utifrån folkbildningens verksamhetsgrenar och skildrar i nämnd ordning SLS studiecirklar, biblioteksverksamheten på orten samt Havdhem-Ekes föreläsningförening. Undersökningarna i dessa kapitel koncentreras till SLS men begränsas inte till förbundets aktiviteter. Kapitel 3 och 4 inbegriper dels jämförelser med andra folkbildningsaktörer på lokalnivå, dels undersökningar av företeelser som

SLS tog initiativ till, men inte själva kontrollerade. Härigenom ges en mer nyanserad bild av SLS bildningsarbete i Havdhem-Eke än vad en strikt avgränsad undersökning hade kunnat frambringa. Kapitel 5 besvarar Sandströms frågeställningar om människorna som deltog i SLS aktiviteter. Här analyseras de folkbildningsaktiva utifrån yrke, ålder och civilstånd. För att närmare beskriva de många lantbrukare som var aktiva i SLS Havdhem-Eke undersöker Sandström deras gårdar med hjälp av 1944 års jordbruksräkning. Detta grepp gör det möjligt att placera in de folkbildningsaktiva bönderna i Havdhem-Eke i ett förklarande agrart sammanhang.

Inledningskapitlet innehåller en skildring av det gotländska jordbruket under perioden, vilken ger värdefulla upplysningar om regionen och den lokala nedslagsundersökningens särart. Här klargörs betydelsen av rapsodlingen för Gotlands bönder. Förtjänster från "Gotlands gula guld" lade grunden för ett högre välbefinnande hos öns lantbrukare än i andra delar av landet under 1950-talet. Detta förhållande visar sig vara betydelsefullt för Sandströms sociala analys av de folkbildningsaktiva i slutet av boken.

När det kommer till undersökningens resultat kan Sandström visa att SLS allmänna studiecirkel fungerade som ett komplement till folkskolan samt att yrkesstudiecirkelarna var strikt könsuppdelade. Kvinnors yrkesstudier var hemcentrerade och betydligt mer fostrande än männens. Låntagarmönstren i biblioteksverksamheten talar ett tydligt språk. Läsning ägnade man sig åt för nöjes skull och utbudet av böcker i de lokala biblioteken som undersökts överensstämmer med bredare läsvanor i samhället under perioden. Föreläsningföreningen hade en liknande funktion. Den erbjöd underhållning och möjliggjorde en social samvaro mellan bildningsivrare på landsbygden. Rent övergripande ligger dessa resultat i linje med tidigare forskning.

Det avslutande kapitlets sociala analys av de folkbildningsaktiva genererar de mest intressanta och nydanande resultaten samt besvarar studiens forskningsfrågor. I likhet med Ronny Ambjörnsson drar Sandström slutsatsen att folkbildningen danade en lokal elit, vilken i Havdhem-Eke främst bestod av jordbrukande män och kvinnor. De folkbildningsaktiva var i många fall gifta eller släkt med varandra och utmärktes inte bara av bildningstörst utan även av ett omfattande samhällsengagemang, vilket de kanaliserade genom Bondeförbundets organisationer. Dessa jordbrukare tillhörde ett relativt välbeställt mellanskikt som ägde och brukade gårdar som med god marginal överträffade efterkrigstidens ideal om ett basjordbruk i storleken 10–20 hektar. De gotländska bönderna låg dessutom i framkant vad gällde den inre och yttre moderniseringen av lantbruket. Detta skapade särskilda förutsättningar för de folkbildningsaktiva i Havdhem-Eke, vilka kan beskrivas som en grupp som inte bara levde upp till, utan även överträffade, SLS

och samtidens högt ställda förväntningar på de upplysta föreningsbönder som gick i bräsch för jordbrukets rationalisering under perioden.

Sammanfattningsvis ger Sandströms bok en gedigen inplacering av SLS i den historiska forskningen om folkbildning. Stundtals överskuggar dock den noggranna resultatjämförelsen med tidigare studier viktiga, fallspecifika fynd. Analysen av vad som utmärkte folkbildningen på landsbygden under perioden hade kunnat fördjupas om Sandströms resultat i högre utsträckning relaterats till agrarhistorisk forskning om folkbildningens betydelse för jordbrukets rationalisering och den agrara tillvaron i välfärdssamhället.

Uppsala universitet

GUSTAV BERRY